

Devi

Hüner Şencan

Hinduizm’de ilâhe veya tanrıça demek... Kemâlâta ermiş, tanrısal veya cennetlik olduğu düşünülen tüm kadınlar Devi... Orta Asya topraklarında görülen yaygın kullanım biçimi zamanla bize de geçmiş... Bir dönem kadınlara *Adviye* şeklinde isimler vermişiz.

Tarihi, milattan önce iki binli yıllara kadar uzanan Veda’lara dayandırılıyor. Fakat o dönemde Devi sözcüğü merkezî bir role sahip olmamış. Yıldızının parlaması sonraki bin yıllarda.¹

Devi, jenerik bir isim. “İlâhe” demek ama “Tanrılaşmış” anlamı da var, “Tanrı katına yükselmiş” manası da... ‘Tanrıça’ sözcüğü bir annenin veya bir kadının ‘Tanrı’ olması anlamında düşünülmüyor, tersine ‘menşe prensibi’ olarak değerlendiriliyor. İnsanlığın veya varoluşun ilk prensibi, ilk kaynağı... Dünyadaki tüm kadınlar, diğer mevcudatın yanında o ilk prensibin çok sayıda gözlemlenen yansımasından sadece biri, sadece küçük bir cüz...

Hintliler, binlerce yıl devam eden süreç içinde kimi kutsal kadınlardan ilham almış olmalı ki, çeşitli Devi/Tanrıça isimleri üretmişler:

- Per-Wâti (Pîrî-Hatun, tanrı Şiva’nın karısı)
- Uma (Işık, Şiva’nın karısı)
- Gavri, Gauri (Doğurganlık tanrısı, Altın Leydi, Işıldayan Kadın)
- Durga, (Pîri-Şahî, Şeyhtî)
- Kâlî (Kara Tanrıça, kadının öfkesi, dışisel güç)
- Şaktî (Tanrı Şiva’nın karısı, Tanrısal enerji, Çaktî, ilâhi Enerji’nin tecessüm etmiş hali)
- Vâk (Cennetin kraliçesi, konuşmanın tecessüm etmiş hali. İndra’nın refikası)
- Ambika (Anne. Âdî Şaktî’nin bir diğer adı, Paraşivam’ın refikası, Cînizm’de anne tanrıça)
- Şitala (Halk tanrısı, Tanrıça Durga’nın enkarnasyonu)
- Uşâ (Şafak)
- Radhâ (Tanrı Krişna’nın karısı)
- Lakşîmî (Lâz Ana, Tanrı Vişnu’nun karısı)
- Anna Kuari (Anne Karı; Bitki örtüsü tanrıçası)
- Anna Murti (Tanrı Vişnu’nun başka bir görünümü)
- Ganeşa (Fil görünümlü tanrı/tanrıça)
- Saras-Wati (Sara Hatun, Brahma’nın karısı, fakat kendi ismi daha ön planda)
- Manesa (Yılanlar Tanrıçası)
- Ganga, Ganj Nehri (Bildığımız nehir, fakat aynı zamanda Tanrıça, temizleyici Güç)
- İndia (Hint ülkesi, geniş bir toprak parçası ama aynı zamanda Tanrıça Ülke)
- İlâhî Ana, En Büyük Ana
- Evrenin Yaratıcısı

Tanrıça Gavri

*Pîrân’lar*¹ adı verilen zaman diliminde Devi anlayışı, Devi inancı yaygınlık kazanmaya başlamış.

¹ Puranas: Sözcüğünün *pîr-ana* kelimesiyle ilintili olduğunu düşünüyorum. Hintlilerin çok değişik konularda, mitleri, efsaneleri ve diğer geleneksel hikayeleri içeren dini edebiyat türü. Bu konuda çok sayıda eser derlenmiş: Agni, Bagavata, Brahma, Brahmanda, Brahmavaivarta, Garuda, Kurma, Linga, Narada, Padma... Bazı yazarlar milattan önce 500 ila milattan sonra 500 tarihleri arasını klasik puranalar/piranalar dönemi olarak tanımlamakta...

Bu dönemde Şaktizm² inancına sahip kişiler arasında *Devi Matamya*³ adlı kutsal bir metnin ortaya çıktığını görüyoruz.² Matamya, üstün güç veya evreni yaratan Kadın anlamında...

Devi/Tanrıça anlayışı zaman içinde çeşitli dini mezheplerin ortaya çıkmasına neden olmuş. Bunlardan biri “Şeyhe-izm”... Batılılar *Şaktizm* diyorlar. İlk çıkışı için 1877 tarihi verilen bu mezhebin mensupları inanç sistemi olarak Kali, Durga gibi adlar verilen kadın tanrıçalara tapıyorlar.

Pervati, Uma, Gavri gibi tanrıça isimlerinin zaman içinde Kutsiya⁴ topraklarının her tarafına dağıldığını görüyoruz. Çin sınırlarından başlayıp Maçin’e; oradan Mısır ve Afrika’nın içlerine kadar... Çoğunun anlamı değişmiş... Söyleyiş ve yazılış biçiminde değişiklikler yapılarak yeni anlamlar kazanmış... Muhtemelen, Gavur kelimesini Gavri kelimesinden türetmişiz. Gavur, “Gavr isimli tanrıçaya tapan doğru yoldan çıkmış insan” anlamında... ‘Uma’ kelimesi ‘ışık’ olarak tanımlanıyor. Sözcüğü Araplar mı Hintlilerden, Hintliler mi Araplardan aldı, belli değil. Arapçada “anne” anlamına gelen sözcüğün Hint topraklarında Tanrıça olarak kullanıldığını görüyoruz. Yavuz Sultan Selim torununa Umi/Ümmi Hatun adını vermişti. Mezarı Makedonya’nın başkenti Üsküp’te Mustafa Paşa Camii’nin arka bahçesinde...

Devi sözcüğüyle Latinlerin *dea* ve Greklerin *thea* sözcükleri arasında ilişkiler kuruluyor. Grekçe-deki “Dios”, ilâh ile “Zeus” sözcükleri akraba... Latincedeki *Deus* sözcüğü Tanrı anlamına geliyor. Bize “deyus” şeklinde geçmiş... “Deu’ya inanan, yoldan çıkmış insan” anlamında... Wiki’den aldığım bilgilere şunu ilave etmek gerekir ki, *Deus* veya *Dios* kelimelerinin kökeni büyük ihtimalle Arapça veya Arâmi dilinden gelmiş olmalı... Dâî veya Dâîye... Dâit... Dâis... Dua eden Kutsal Kadın demek... Kendini Tanrı’ya adanmış... Veya Tanrı katına ermiş...

Hint insanların sık söyledikleri *Devi-Süktâm*⁵ adlı bir ilahi var... Rig-Veda kitabının 10.125.1 numaralı satırından 10.125.8 satırına⁶ kadar devam eden... Kozmik varoluşun ilk prensibi olarak görülen Vâk⁷ tanrıçasına yumuşak bir sesleniş... Youtube kanalında, gökyüzünde akan yıldızların tam ortasına resmini yerleştirmişler. Derinliklerden gelip sonsuzluğa doğru uzaklaşan çok sayıda yıldız, kısacası tüm evren onun eseri... *Devi-Süktâm* para, korunma ve mutluluk ilahisi olarak tanıtılıyor. *Devi Süktâm* aslında Vedik sâcilerinden veya Vedik⁸ dervişlerinden birinin Ambernî adlı kızıymış. Benliğinin farkına varınca kendisini “sirruhû” olarak ilan etmiş. Veya Tanrıça Vâk, ona siir veya seer⁹ olma şerefini bahşetmiş.

İlahiden bazı satırlar şöyle...

Ben, hayır getiren küçük tanrıların üzerinde, en yüksekte...

Bilinçle parlayan... Ve ibadete layık olanların en başında gelen...

² Şaktizm: Hinduizm’de, Şakti ya da Devi’ye mutlak, nihai Tanrıça /Kutsal Anne olarak tapınılan bir mezhebi.

³ Devi Matamya: MS beşinci veya altıncı yüzyılda yazılmış olan Sanskritçe metin... *Markandeya-Purana* olarak bilinen daha kapsamlı bir çalışmanın bir bölümünü oluşturur. İlk tanrı olarak Tanrıça (Devi) figürü etrafında dönen dini içerikli bir metin....

⁴ Çin topraklarını dışarıda bırakarak, Orta Asya, Hindistan, Mezopotamya, Orta Doğu, Anadolu ve Kuzey Afrika topraklarının tümünü bu şekilde adlandırıyorum.

⁵ Devi Suktam: “Yâ Devi”, “Ya Tanrıça” ilahisi. “Biz tanrıçaya, büyük tanrıçaya boyun eğriz” anlamında.

⁶ Kaynaklarda dini içerikli olması nedeniyle “âyet” diye geçiyor.

⁷ Vâc (Vâk): “Konuşma” biçiminde “kişileştirilmiş” Vedik tanrıçası.

⁸ Vedik, ‘vecdî’ kelimesinden türetilmiş olabilir. Ruhun dünyevi gerçeklikten kurtularak öteki aleme doğru yolculuğa çıkması... Vedik, “yaşamını Vecd/Veda görüşüne göre düzenleyen insan” anlamında... Sözlüklerde Veda kelimesi ‘Tanrının ilham ettiği kelime’ olarak tanımlanıyor. Veda ve Vahiy kelimelerinin anlamları benzer olabilir. Vedik sözcüğünü “Ötesel İnsan” olarak çevirebiliriz. Yaşamını ‘ötelere ötesine göre’ düzenleyen... Milattan önce 1500 ila 500 yılları arası *Vedalar* şeklinde adlandırılan dini metinlerin toplanıp yazıldığı *Vedik Dönemi* olarak tanımlanıyor.

⁹ Seer: Gören... O’nun sırrına ererek, O’nun gizli bilgilerine vakıf olan... Veya kalp gözüyle gören.

Küçük tanrılar beni her yöne yayarlar... Abideleştirilmiş varlığım her yerde ve pek çok şekillerde görünür...

***

Kaynaklarda *Devi-Süktâm* seslenişinin Hint mabetlerinin günlük rutin ilahisi olduğu belirtiliyor....

***

Hindistan'daki tanrıça geleneği, milattan 2500 yıl önce İndus Vadisi'nde gelişen Harappa Kültürü'ne kadar uzatılıyor. Kali, Durga adı verilen tanrıçaların Vedik ve Pre-Aryan öncesi dönemden geldiği, tarihinin eksi beş binleri bulduğu iddia ediliyor.³ Milattan önce 800 ila 200 yılları arasında erkek hakimiyetine dayanan *Upanişadlar* adı verilen yeni bir din, yeni bir kültür geliyor.⁴ Böylece kutsal metin haline gelen Rig-Veda ve Upanişadlar'da benzer yaratılış hikayeleri konu edilmeye başlanıyor. Tanrıçalara atfedilen "yaratılış" öyküsü, bu kez erkek Tanrılara hamlediliyor. Devi adı verilen tanrıçalar, zaman içinde androjenik bir gelişimle erkek tanrılara dönüşüyor. Yeni Yaratıcı anlayışı hem Tanrıça, hem de Tanrı çerçevesinde şekilleniyor... Böylece dinamik bir "birliktelik" ortaya çıkıyor. Tümleşik erkek-kadın tanrısallığı...

***

Milattan sonra, dokuzuncu ilâ on dördüncü yüzyıl arasında başka bir tanrıça ile karşılaşıyoruz: Devi Purâna... Veya, Devi Pîr-Âna... Yazında, bazen "Devi Bag-Vatam" şeklinde anılıyor. Bu sözcükler "İlahe-Tanrı Kadın" anlamına geliyor ve aynı zamanda Veda Vyasa'da yer alan 12 bölümdeki 18.000 ayetten (sloka'dan) oluşan dini metinler kitabının adı... Büyük Pirana Kitabı... Mâhi-Purana...⁵

***

Devi, başka bir yönden "anneler ordusu" anlamında... Veya kadınlar ordusu... Bu ordunun içinde yüzlerce kadın var. Hepsinin ruhî derinliklerinde anne içgüdüğü olsa da söz konusu yaklaşımda Dêvî; savaşan, vahşi, kana susamış kadınlar güruhu olarak tanımlanıyor.⁶

***

Dwyer'e göre Hint diyarında üç büyük Tanrıça var: Sarasvati, Lakşimi ve Pervati...⁷ Üçü de evli ve kendileri yanında kocalarına da tapınıyor. Brahma, Vişnu ve Şiva'ya... Sarasvati ilim ve müzik tanrıçası. Brahma'nın karısı olarak görülse de Brahma'dan çok tek başına, yalnız olarak tapınılan bir ilâhe... Lakşimi'ye Vişnu ile birlikte tapınıyor. Pervati'ye de Devi'ye ithaf edilmiş mabetlerde tek başına değil Şiva ile birlikte...

***

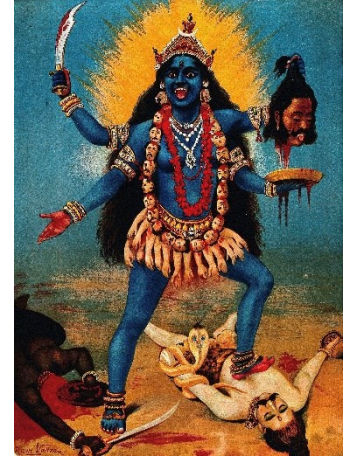
"Devi Matya – Tanrıça'nın Güzelliği" isimli kitapta *aydınlanmanın anahtarı* olarak sunulan bir takım ilahilere yer verilmiş. Bunlardan birinde şöyle söyleniyor:

"Ey Tanrıça Pervâti... Lütfen *Kancika* isimli en nurlu, en aydınlık ibadetimize kulak ver"...

Kram, Krim, Krum... Kâlikâ Devi... Sen yüce kara Tanrıça, Kalika'sın...

***

"Devi" denen tanrıça çok yüzlü, çok kollu bir kadın olarak tasvir ediliyor. Başında mücevherlerle süslenmiş parlak renkli hükümlerlik tacı var. Ellerinde bir çok alamet veya sembolleri olan.... Yay, ok, gürz, mızrak, ibadet kitabı, gül, kılıç, tavus kuşu tüyü.... Simgeler onun güç ve güzelliğine, sahip olduğu yüksek ihtişama işaret...

Kara Tanrıça Kali

***

Hindistan antik ve mitolojik tanrıça figürlerinin yanında yaşayan canlı tanrıçalara da sahip. Küçük erkek çocuklarını tanrı, kız çocuklarını tanrıça (kutti devam – kutti devi) ilan edilebiliyorlar ve bu çocukların yaşamlarını Tanrı/Tanrıça olarak geçirmeleri için tüm hazırlıkları yapmaktan ve onlara o şekilde yaklaşmaktan kaçınmıyorlar. Bu küçük yavrular geleceğin yeni mitolojik Tanrı veya Tanrıçaları...

A new goddess is being made.

***

Hint diyarında erkek tanrılar yerine tanrıçaları tapınma idolü olarak belirleyen kişilere *Şakta* deniyor. Onlara göre Devi, evrenin yaratıcı gücüdür... Yani *Şakti*... Bir yıldırım, bir şimşek gibi çakararak evreni oluşturan dişisel güç... Bütün tanrı ve tanrıçaların üzerinde olan en büyük Tanrıça... Dünyada 50 milyondan fazla kişinin *Şakta* olduğu bildiriliyor.⁸ Yani, *Devi* inancıyla yaşamlarını sürdüren...

Devi'nin Tanrı Vişnu ve aynı zamanda Tanrı Şiva'nın refikası olarak görülmesini yadırgayabiliriz ama Hintliler açısından bir sorun yok...

Devi tasvirlerinin çoğu kötücül, bir kısmı iyicil... Bazı Devi'lerin dehşetengiz görünümleri var. Camunda, Behêvî, Candi ve Kali gibi... Bilmiyoruz, bu yaklaşım biçimiyle Tanrıçaya bir şekilde güç kazandırmak istemiş olabilirler. Kötücül görünümlü bu tanrıçaların canavarlıklarını, kan içici yaklaşımlarını betimlemenin bir yararı yok. Esas, iyicil Devi'ler ilgimizi çekiyor. Örneğin Tanrıça Durga... Güzel ve zengin giysili... On kola sahip... Bengal aslanının üzerine binmiş dünyayı geziyor.... Şeytanların eline düşmüş olan tanrıları yenen Yüce Tanrıça... Karaöküz Şeytanı ile yapmış olduğu başarılı mücadeleye Hint fakirlerinin diline pelesenk olmuş... Müşfik ve aynı zamanda koruyucu anne rolüyle benimsenen...

Tanrıça Durga

Devi *Şakti*'ye tapınılan çeşitli ibadet yerleri "*Şakti Peet*" olarak adlandırılıyor. "*Şakti Tapınağı*" anlamında... Merkez olarak gördükleri asıl tapınaklarını yılda beş milyon kişinin ziyaret edip hacı olduğu söyleniyor. İlginç ve üzerinde düşünülmesi gereken bir durum.

***

Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 14'ü Hinduizm dinine mensup imiş. Hinduizm "inançlar karışımı" bir din. Hint topraklarında gözlemlenen değişik toplulukların çok sayıda tanrıya inanmaları sonucu oluşan tümleşik inançlar topluluğu... Yahudilik, Hristiyanlık veya İslâm gibi "tekil bir din", "tekil Tanrı inancı" olarak değerlendirilmiyor. Tek tanrıya inanan da var, birden fazla tanrıya tapan da... Hintlilerin yüzde 68'i Vişnu ve karısını, yüzde 27'si Şiva ve karısını, yüzde 3'ü ise farklı görünümleri olan Devi'yi maibut olarak değerlendiriyorlarmış.

Tanrı ve tanrıça ikilisine birlikte tapan insanlar da var, sadece tanrıçayı önceleyen *Şakta* namlı kimseler de...

Biliyorum ki yapılan bu tanımlama ve açıklamalar çok genel, yüzeysel... Fakat daha derinlere inmeye kalksanız labirentvari sokakların arasında, kesinlikle kaybolma tehlikeniz var.

***

Şakta'ların Menekşe (Balık Gözü) Tapınağı

Tanrıça inancı, Harappa Kültürü'ne dayandırılıyor ama galiba kökleri çok daha eski. Milattan önceki 20 bin yıla uzanan arkaik bir geçmiş var. Kimi tanrıça heykel buluntuları bilim insanlarını böyle bir tahmin ve değerlendirme yapmaya yöneltiyor. Carl Gustav Jung, 'Tanrıça' fikrini beşeriyetin "mîzâcî asliyesi" olarak değerlendirmiş. Bunun için "kadın arketipi" terimini kullanıyor. Yani "başlangıçtan beri var olan kolektif bilinç"... "Eski tarihlere dayanan ve ortaklaşa paylaşılan bir düşünce"... İnsanlar, hayvanlar ve bitkiler ile gökyüzündeki tüm yıldızların ilk menşeinin dışıl kaynaklı enerji olduğu... Hâyulâ-i Devi... Veya dilimizdeki telaffuz biçimiyle "heyûlâ-i nisâ"... İlk yaratıcı cevher, ilk yaratıcı öz veya ilk prensibin O olduğu...

***

İnancımıza ters olsa da Hinduizm'i araştırma ve anlama çabasından uzak duramayız. Bu incelemeyle temel şifremiz, "lâ-ilâhe" ifadesine daha iyi vakıf olduğumu düşünüyorum.

Notlar

¹ Devi, <https://en.wikipedia.org/wiki/Devi>, (18.3.2020).

² Milattan sonra 400 ila 600 yılları arasında.

³ Allerd Stikker, *Closing the Gap: Exploring the History of Gender Relations*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002.

⁴ Upanişadlar'ın gelişmesi milattan önce 600 ile 200 yılları arasında. Hz. İbrahim'in belirlediği yaratıcıyı Brahman olarak tanımlıyor.

⁵ Puranalar'ın ortaya çıkışı milattan önce 320'lerde başlıyor milattan sonra 50'li yıllara kadar devam ediyor.

⁶ The Devi Bhagavata Purana, <http://www.mahavidya.ca/2015/03/10/the-devi-bhagavata-purana/>

⁷ Rachel Dwyer, *What Do Hindus Believe?*, London: Granta Books Yayınları, 2009.

⁸ Willoughby Deming, *Understanding the Religions of the World: An Introduction*, Malden: John Wiley-Sons yayınları, 2015.